Научна критика
Review Essay

Још једном о формули, али друкчије: компаративним путем до нових открића

Данијела Лекић, *Глас певача скривен у формули: „исто то али друкчије“ у* Беовулфу *и српским епским песмама*. Библиотека *Фолклористика*, књига 1, Београд: Институт за књижевност и уметност, 2025, 307 стр.

Монографија Данијеле Лекић *Глас певача скривен у формули: „исто то али друкчије“ у* Беовулфу *и српским епским песмама* представља приређену докторску дисертацију ауторке, која је одбрањена 2024. на Филолошком факултету у Београду. Ово је уједно и прва књига у новој едицији Института за књижевност и уметност под називом – *Фолклористика*. Користећи се компаративним методом, ауторка истражује различите нивое формулативности у српској усменој и староенглеској епици, поредећи *Беовулфа*, најзначајнији еп староенглеске књижевности, са српским епским песмама. Из истовремене позиције англисте и фолклористе, проучаваоца српске усмене традиције, ауторка је у овом истраживању успела да оствари јединствену перспективу кроз испитивање фундаменталних питања која се тичу усмене формулативности и епске поезије уопште. За разумевање доприноса студије важно је на почетку навести да је приликом анализе коришћен текст изворника, односно да је ауторка сама превела текст *Беовулфа* са староенглеског (што је само по себи велики академски подухват, с обзиром на то да је реч о знању које поседује релативно мали број стручњака), ослањајући се на постојећи превод. Објављивање овог превода представљало би значајан допринос стручној литератури у области хуманистичких и друштвених наука у Србији, док превод студије на енглески има потенцијал да оствари међународни утицај. Од српских извора коришћене су Вукове збирке, укључујући и песме из необјављених рукописа, песме у записима који су претходили Вуковим,

Сарајлијина и Петрановићева збирка. Систематично поређење два корпуса не остаје само на нивоу паралелно датих стихова већ се квалитативни резултати поткрепљују квантитативним, што је приказано кроз статистичке анализе, односно графиконе.

Студија се састоји од шест поглавља, праћених „Прилогом (примери поређења у *Беовулфу*)“, „Изворима и цитираном литературом“, „Индексом личних имена“, „Напоменом“ и „Белешком о аутору“. Пажљиво грађена у композиционом смислу, ова монографија, поред уводног и закључног поглавља, у средишњем делу садржи поглавља посвећена различитим нивоима анализе, од нижих ка вишим, препознајући четири нивоа на којима се формулативност испољава.

У првом поглављу постављене су теоријске основе. Полазећи од „хомерског питања“, ауторка даје историјски увид у развој теорије формуле, од филолошких истраживања, преко теорије формуле Милмана Перија и Алберта Лорда, до теорије усмености Џона Мајлса Фолија, који је проширио њихове постулате, реферишући и на значајне закључке наших истраживача, попут капиталне студије М. Детелић о поетици епске формуле (1996). Дајући широк дисциплинарни увид у истраживања, ауторка је показала завидно познавање литературе у теоријском (а у средишњем делу студије и апликативном) смислу, захваљујући чему би се ово поглавље могло сматрати полазиштем у савременој науци за изучавање формуле и сродних појава. Овде треба подсетити да је до научног пробоја у проучавању формуле дошло управо истраживањем јужнословенског/српског (и хомерског) епског материјала, којем се, након Перија и Лорда, враћао и Фоли (Foley 2020). Наша епика се у овој студији још једном показала као референтна за иновативна открића, још једном изводећи српску епску поезију на светску позорницу. У „Уводу“ се такође постављају основе компаративног метода који ће бити примењен у централном делу студије.

Друго поглавље, које се бави нивоом речи и синтагме, посвећено је најмањим јединицама – обухвата формуле истинитости, деиктичке речи, бројеве, кенинге и епитете. Кроз минуциозне анализе, ауторка показује да формуле нису само техничка средства већ носе симболичку и поетску вредност: формуле истинитости потврђују ауторитет певача; деиктичке речи референцијалном вредношћу указују на извођачку ситуацију; бројеви имају симболичку вредност; кенинзи су показатељ економичности песничког израза; анализом сталних епитета доносе се важни закључци о употреби суперлатива и двоструког бугарштичког епитета.

У трећем поглављу анализирају се веће формулативне целине – стихови и полустихови. Ауторка пореди начин организације староенглеског стиха и српског десетерца, указујући на сличне звучне

и композиционе механизме. Посебна пажња посвећена је формулама попут „ја сам чуо и кажу ми људи“ и њиховим паралелама у *Беовулфу*. Разматра се и адитивни стил епске поезије, односно начин низања радњи и слика карактеристичан за усмено стваралаштво, који још Онг препознаје као сигнал усмености (Ong 2002: 36–56).

Четврто поглавље представља прелазак са језичке на структуралну анализу. Овде се ауторка аргументовано опредељује да „тему“, коју Лорд дефинише као „grupe ideja koje se redovno koriste pri kazivanju priče u formalnom stilu tradicionalne pesme“ (Lord 1990: 127), замени термином „композициони мотив“, који је устаљен у српској фолклористици (Делић 2014). Ауторка проучава репрезентативне композиционе мотиве који се паралелно налазе у обе традиције, као што су „три лешинара“, „јунак на обали“, „ступање у бој“ или „путник препознаје своје одредиште/циљ“. Паралелне анализе стихова показују да се различите епске традиције служе истим композиционим мотивима, али их обликују у складу са сопственом културом, указујући на сложену дијалектику иновације и традиције.

Пето поглавље бави се најширим наративним структурама, указујући да је формула више од групе речи. Ауторка анализира митске и епске обрасце који стоје у основи читавих прича, при чему посебно место заузима змајеборачки образац, који се препознаје као потенцијално изворни, те открива праиндоевропске корене. Данијела Лекић разматра и лик змајеборца као архетипског јунака, као и трансформације тог обрасца кроз различите културне појасе и историјске околности. Позивајући се на радове еминентних проучавалаца мита, она показује како су одређени мотиви и обрасци заједнички различитим народима, те их тумачи као остатке митолошких представа које су се временом трансформисале у епске наративе.

У закључку ауторка сумира резултате истраживања, те потврђује полазну тезу да српска усмена епика и *Беовулф* деле бројне формулативне, тематске и митске елементе. Закључује се да компаративни приступ омогућава дубље разумевање европске епске баштине и начина на који се културни обрасци преносе и мењају кроз простор и време. Посебно је значајно откриће засновано на свим нивоима анализа да се порекло *Беовулфа* заиста може пронаћи у усменој епској традицији.

Студија Данијеле Лекић повезује различите научне дисциплине и културне традиције. Осим фолклористима, ова књига могла би бити корисна и англистима, компаратистима, проучаваоцима старих књижевности, историчарима културе. Она још једном показује оно што је у академским круговима одавно познато – српске епске песме су равноправни део светске усмене баштине, а њихово проучавање

може се научно утемељено довести у везу са најзначајнијим делима европске епске традиције, као што је *Беовулф*. На овај начин, закључци монографије превазилазе границе националне науке о књижевности, залазећи у питања која се тичу саме природе епског певања, коју ауторка сагледава као слојевит и комплексан феномен. Студија Данијеле Лекић представља важан допринос савременој фолклористици и теорији усмености, али и подстицај за будућа компаративна истраживања усмене књижевности.

Литература

Делић, Л. (2014). Мотив као елемент образовања сижеа (на материјалу јужнословенске усмене епике). У: Д. Бошковић (ур.), *Ускрснуће књижевности: 100 година руског формализма*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 103–122.

Детелић, М. (1996). *Урок и невеста. Поетика епске формуле*. Београд: САНУ, Балканолошки институт; Крагујевац: Универзитет, Центар за научна истраживања.

Foley, J. M. (2020). *Traditional Oral Epic. The Odyssey, Beowulf, and the Serbo-Croatian Return Song*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.

Lord, A. (1990). *Pevač priča*, knjiga 1. Prevela sa engleskog Slobodanka Glišić. Beograd: Idea.

Ong, W. (2002). *Orality and Literacy*. London, New York: Routledge.

Марина Младеновић Митровић / Marina Mladenović Mitrović
Институт за књижевност и уметност / Institute for Literature and Art
E-mail: marinamladenovic@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0002-8417-2840

Примљено/Received: 18. 5. 2026.
Прихваћено/Accepted: 20. 5. 2026.